

ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 378:37.011.3 (438)

Олександра Дубасенюк

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ ТА РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ОСВІТНІХ ЗМІН

У статті йдеться про особливості інтегрованої освіти в Польщі та необхідність переосмислення професійного профілю вчителя інтегрованого початкового навчання. Науковцями обґрунтовано теорію і практику у сфері інтегрованої освіти в ретроспективному й сучасному контексті. Висвітлено сутність інтегрованого навчання, яке полягає у тому, щоб створити умови для учнів щодо пізнання і розуміння світу.

Ключові слова: інтегроване навчання, початкова школа, освітні зміни, професійний профіль учителя інтегрованої початкової освіти.

Постановка проблеми дослідження. В умовах глобалізованого світу актуалізується проблема інтегрованої освіти. Основи інтеграції закладені в наукових працях світової, української та польської педагогічної думки, які представлено через принципи передачі учням цілісної картини світу, зокрема в педагогічних положеннях таких педагогів, як: Я. Коменський – "всі всім про все"; спільне навчання К. Лінке; школа праці Г. Кершенштейнера; модель експериментальної школи Ж. Дьюї; метод робочих центрів О. Декролі, системи С. Френе. Ідея інтеграції тривалий час розроблялася в Польщі і впроваджувалася в таких напрямках, як: творча школа Х. Ровіда; концепція проблемно-комплексного навчання, концентричного, що здійснювалася й перевірялася на практиці групою науковців під керівництвом Б. Суходольського, З. Кшиштошек і Я. Вальчини; поєднане навчання Я. Крахельської; метод намірів М. Гжегожевської; поєднане навчання Я. і І. Мачковяк; інтегроване навчання та виховання команди Х. Мушинського; концепція інтегрального навчання Я. Вальчини; концепція інтегрального виховання і навчання Л. Мушинської. Важливі ідеї представлено в роботах таких учених, як: Р. Венцковський, М. Цацковська, Я. Галант. В основу теорії інтеграції покладено концептуальні положення Г. Гарднера (теорія множинного інтелекту), К. Дурай-Новакової (концепція системних тем), Д. Клус-Станської (горизонтальна інтеграція знань), Я. Ушинської-Ярмоц (проекування проблемних ситуацій), С. Баярчук і Т. Чигринюк, Г. Біленко, Н. Гавриш, К. Крутій, О. Терещенко – інтеграція змісту й

різних форм навчання. Категорію "інтеграції" розглядають у різних аспектах: цілісне навчання, об'єднане навчання, глобальне навчання, синтетичне навчання, концентричне навчання і комплексне навчання.

Мета статті полягає у визначенні особливостей інтегрованої початкової освіти в Польщі та переосмисленні професійного профілю вчителя інтегрованого навчання в умовах освітніх змін.

Виклад основного тексту. Інтегрована система освіти в багатьох країнах є обов'язковою і системною в навчанні й вихованні для початкової освіти. У Польщі, починаючи з 1999 / 2000 навчального року й дотепер ця система навчання найчастіше застосовувалася на етапі дошкільного й початкового (I–III класи) навчання, а починаючи з 1 вересня 2017 року, упроваджена не тільки на цих етапах навчання, але й у четвертому класі початкової школи та в наступних класах. Тому науковці до важливих дослідницьких категорій, упроваджених у контексті змін, що відбуваються в Польщі впродовж 1999–2017 років (реформа освіти), відносять: інтегроване навчання, професійну підготовку вчителів до педагогічної роботи, способи реалізації інтегрованого навчання на етапі початкової освіти, умови впровадження змін, пошук шляхів оптимізації навчання молодших школярів, стратегії підтримки розвитку дитини.

У зв'язку з цим нам видається важливим дослідження Т. Яніцкої-Панек, яка розглядає особливості інтегрованого навчання в умовах освітніх змін у Польщі [3, 4]. Інтеграція в процесі навчання передбачає злиття, з'єднання, створення єдиного цілого з частин. На думку вченої, сутність інтегрованого навчання полягає в тому, щоб створити умови для пізнання й розуміння світу. Організація знань у таких умовах відбувається шляхом виокремлення питань, які діти повинні пізнати, а потім вибору з різних наукових дисциплін відповідних фактів, що дає змогу здійснити їх цілісний аналіз. Це означає, що завдання вчителя початкової інтегрованої освіти полягає не тільки у виборі навчального змісту, а й у тому, щоб організувати його в такі структури, які учні можуть засвоїти. Слід створити умови, що приведуть учнів до самостійного пошуку знань. Рекомендується заохочувати дітей до цього процесу, щоб вони пропонували питання, які хочуть розглянути, способи дослідження та презентації результатів.

Ф. Шльосек, Т. Яніцка-Панек аналізують процес трансформації початкової освіти в контексті сучасних освітніх змін. Виявлено, що взаємопов'язані системні дидактичні елементи перебувають на різних стадіях трансформації [7]. Використовуючи парадигму двосуб'єктності, науковцями переглянуто характеристики вчителя I–III класів як автора й виконавця інтегрованих планів, та учня, що досягає цих освітніх цілей. Звертається увага на елементи, які є предметом досліджень, тобто трансформації цілей, змісту, методів, форм і засобів дошкільного

виховання й організовану на його основі інтегровану початкову освіту. Виявлено необхідність зміни в плануванні й організації діяльності, а також підкреслено велику роль учителя молодших класів, на що у свій час звертав увагу академік І. А. Зязюн. У школі, як стверджував учений (2008), усе починається з учителя, й особа вчителя і в подальшому буде найважливішою в освітньому процесі [1]. Проте, незважаючи на те що вчителі беруть участь у різних формах професійної підготовки та безперервної освіти (курси підвищення кваліфікації, післядипломна освіта), процес реалізації принципів конструктивістської й особистісної педагогіки здійснюється досить повільно. Повинен змінитися погляд на вчителя як того, хто створює умови для підтримки багатовекторної активності учня, як активного суб'єкта процесу. Учителі із учнем повинні бути співавторами процесу навчання, повинні разом проектувати способи перевірки своїх методів пізнання дійсності. Надзвичайно важливими чинниками успіху освітніх змін та оптимізації процесу навчання були й досі є вчителі початкової (I–III класи) освіти, які, на думку педевтологів, повинні бути найбільш підготовленими до освітніх змін, до створення нової якості школи, що зумовлено їх соціально-професійним становищем та відповідною освітою. Сучасний учитель – це мислячий, здатний до інноваційних практик інтелектуал, свідомо і професійно підготовлений педагог, який бере участь у соціально-освітній та культурній діяльності в школі і в її найближчому оточенні [6, 8]. У роботі Т. Яніцкої-Панек описано компетенції вчителів інтегрованої початкової (I–III класи) освіти: спеціальні, психологічні, виховні (переосмислення і відтворення принципів і цілей освіти), науково-спеціальні, науково-педагогічні, інтерактивні, комунікаційні, реалізаційні, інтерпретативні, захисні, фасилітаторські, трансгресивні, уміння співпрацювати тощо.

До основного наукового доробку Т. Яніцкої-Панек можна віднести розробку концептуальних положень щодо впровадження освітніх змін у Польщі, (період із 2004 по 2017 рік, коли відбувається реформа в галузі початкової освіти). Автор зазначає, що модернізація системи освіти на етапі початкової освіти потребує системної підготовки необхідних компонентів і повинна забезпечити наукові, соціальні, адміністративні, мотиваційні, контрольні та інші умови [7]. У дослідженні представлено систему інтегрованої освіти та авторську модель. Науковцем проаналізовано теорію і практику у сфері інтегрованої освіти в ретроспективному й сучасному контексті. Такі положення свідчать про існування науково, методологічно й методично аргументованих та психологічно обґрунтованих пропозицій, які рекомендовано вчителям для творчої адаптації з урахуванням міжнародного, європейського і національного досвіду. Проаналізовано специфіку системи польської освіти, сутність якої полягає в тому, що вчителі планують роботу за

системою інтегрованого навчання на основі навчального плану, що містить перелік бажаних результатів (цілей) у галузі знання, навичок і установок, розглянутих у рамках таких видів освіти: мовної (польська мова), математичної, соціальної, етичної, природничої, художньої, технічної, інформаційних технологій, музики й фізкультури. Т. Яніцка-Панек зазначає, що незважаючи на обов'язковість здійснення інтегрованої освіти, результати, які повинні бути досягнені, представлено в традиційній формі; не так, як це передбачає інтегрована освіта [3].

Дослідником запропоновано впроваджувати в практичну діяльність метод навчальних проектів, який постає освітньою стратегією, як приклад усебічної освіти, що органічно поєднує знання з різних наукових галузей, базується на спостереженні за інтересами учнів, на вагомій участі суб'єкта у виборі змісту, завдань і видів діяльності, що забезпечує всебічну, багатосенсорну, інноваційну й дослідницьку освіту. Відправною точкою проекту повинна бути проблемна ситуація, яка викликає у дітей інтерес. Реалізація проекту відбувається в три етапи [4, 5].

Перший етап передбачає: вибір теми, виходячи з інтересів дітей, підготовку вчителем плану дій та його відповідність навчальній програмі; проведення вступних занять, складання тематичної сітки, що стосується ресурсу знань учнів і список питань до проекту; виявлення запитань дітей; прогнозування шляхів інтеграції та застосування знань і навичок дітей у майбутній науково-дослідній діяльності.

Другий етап визначає спробу знайти відповіді на питання і сформулювати нові більш складні питання. Науково-дослідна діяльність учнів поглиблюється, вони набувають нові знання, інтегрують їх до чинної системи, упорядковують наявну інформацію. На цьому етапі важливо збагатити список питань, який повинен заохочувати дітей до більш глибокого осмислення теми. Варто залучити до роботи над проектом батьків, які можуть допомогти, наприклад, у збиранні матеріалів, необхідних для реалізації проекту, що потребує підготовки плану науково-дослідної діяльності. Слід звернутися до досвіду видатного українського педагога В. О. Сухомлинського, його школи під відкритим небом, який наголошував, що завдання початкової школи – поступово привчати учнів долати труднощі не тільки у фізичній, а й у інтелектуальній праці. Діти повинні зрозуміти саму сутність інтелектуальної праці, яка полягає в напрузі розумових зусиль, у проникненні в різноманітні складнощі й тонкощі, протиріччя речей, фактів, явищ. Такий підхід повинен сприяти розвитку творчості дітей. Це своєрідна сфера їх духовного життя, самовираження й самоствердження, у якому яскраво розкривається індивідуальна самобутність кожної дитини [2; с. 51].

При цьому вдосконалюються різні вміння та навички учнів, найважливішими серед них є: уміння ставити питання дорослим, уміння спостерігати; навички, пов'язані з підготовкою нарисів і малюнків зі спостереженнями, уміння робити фотографії, здатність спостерігати за роботою інших людей, наприклад, пекаря, садівника або фермера. Усе це активізує науково-дослідну діяльність учнів.

На третьому етапі важливу роль відіграє узагальнююче обговорення й підготовка заходів, що завершують проект. Вони визначають, якою новою інформацією хочуть учні поділитися з іншими, як вони можуть це зробити і як довести справу до завершення. Учитель допомагає учням проаналізувати виконаний проект і оцінити ступінь реалізації цілей. Створюються умови для роботи й дослідження учнів, вибудовується власна система знань, яка потребує глибокого психологічного обґрунтування, що підтверджують представники конструктивістської педагогіки (Л. Виготський, Р. Венцковський, Е. Грущик-Кольчинська, Г. Ейблі, Ж. Піаже та інші).

Науковець пропонує системи підвищення кваліфікації й підготовки вчителів інтегрованої освіти. У реалізації освітніх реформ важливу роль, як зазначалося, відіграє підвищення кваліфікації і підготовка вчителів, особливо для тих учителів, які включилися в реформу на певному етапі професійної діяльності. Системні зміни взаємодій сприяють професійній підготовці вчителів, допомагають здобути нові та переосмислити наявні компетенції, по-новому осмислити принципи інтегрованої освіти. Зміни також доцільно впровадити в систему навчання майбутніх учителів початкової школи, акцентувавши увагу на практичній підготовці, реалізації проектів і семінарів із питань інтегрованої освіти.

Т. Яніцка-Панек запропонувала програми інтегрованої освіти, які є авторським описом досягнення навчальних результатів, визначених в навчальному плані. Вони містять загальні і предметні цілі, рекомендований навчальний зміст, методи, форми, засоби, разом із методичними прикладами інтеграції і способів оцінки навчальних успіхів учнів [5]. Програми повинні спиратися на наукові принципи, на визнані сучасні психолого-педагогічні знання. Дослідником розроблена і впроваджена навчальна програма "Буквар відкривачів", яка відповідає цим критеріям і є інноваційною. Учителі, які ознайомляться з теоретичними основами програми, легко зможуть утілювати її ідеї. Учні на уроках будуть працювати як дослідники. Вони будуть прагнути успішно використовувати набуті знання, знаходити способи кодування реальності та їх перекодування. Провідною ідеєю програми є навчання за допомогою досвіду й відкриттів.

Отож нові професійні завдання спонукають науковців до аналізу й переосмислення професійного профілю вчителя інтегрованої початкової

освіти. Проведені дослідження свідчать, що через різноманітність концепцій і підходів до процесу інтегрованого навчання сучасному вчителю в Польщі нелегко зорієнтуватися в цій складній справі, побачити необхідність змін і зрозуміти необхідність їх запровадження (реформа освіти, яка охоплює всі етапи навчання) [4]. Педевтологія, що досліджує професійний профіль учителя, визначає його педагогічну компетентність як предметну й методичну; до яких належать знання про дитину і вибір найбільш сприятливої стратегії навчання та його методичні засади. Проте проведені дослідження свідчать, що вчителі мають низький рівень психологічних і дидактичних знань. Сьогодні вчителі початкової освіти частково знають теоретичні принципи інтегрованої освіти, охоче обирають готові навчальні програми, які не завжди відповідають новим критеріям, незважаючи на можливість створення власних авторських програм. Частина вчителів не усвідомлює, що саме від них, учителів, та їх автономії залежить проектування шляхів підвищення якості освіти. Про це свідчить невисокий рівень самоусвідомлення педагогами почуття причетності до цього процесу (відсутність авторефлексії) [8, 9]. Отож дослідження показали, що система професійної педагогічної підготовки і безперервного навчання повинна й далі підвищувати значення таких видів компетенцій, як: спеціалізовані, психологічні, дидактичні (переосмислення й реконструкція принципів і цілей освіти), науково-спеціальні, науково-педагогічні, інтерактивні, комунікаційні, реалізаційні, інтерпретаційні, фасилітаторські, трансгресивні, навички захисту себе, співпраці, ведення переговорів і саморефлексії.

Результати досліджень стали основою теоретичних узагальнень і розроблених рекомендацій для вчителів і освітніх установ як-от: установи підвищення кваліфікації вчителів, вищі навчальні заклади, що готують кандидатів у вчителі I–III класів, видавництва, які видають підручники й робочі зошити для учнів початкової школи, для директорів шкіл, контролюючих органів та міністерств, відповідальних за питання освіти в Польщі. Рекомендації мають характер конкретних пропозицій, а їх цілісна реалізація, безумовно, поліпшить якість інтегрованої освіти [3].

Таким чином, отримані результати досліджень свідчать про прогностичний характер передумов початкової освіти та вищих її ступенів; можна на їх підставі передбачити інтенсивний розвиток інтегрованої освіти, здійснити пошук оптимальних шляхів інтеграції, збагатити теоретичні та методологічні ресурси. Це підвищить рівень обізнаності вчителів і керівників освіти, батьків учнів, а також усього суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн.— Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008.— 608 с.
2. Сухомлинський В. А. Сердце отдаю детям.— К. : Рад. школа, 1988.— 272 с.
3. Яніцка-Панек Т. Теорія і практика підготовки вчителів до інтегрованого навчання в І–ІІІ класах початкової школи у Польщі : монографія / Тереса Яніцка-Панек ; за ред Ф. Шльосека.— Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016.— 301 с.
4. Janicka-Panek T. Nauczyciel edukacji początkowej pomysłodawcą i realizatorem badań w działaniu / Тереса Яніцка-Панек // Problemy rozwoju człowieka. Teoria i praktyka edukacyjna : kolektywna monografia ; B. Pietrulewicz, E. Baron-Polańczyk, A. Klementowska (red.).— Zielona Góra, 2013.— С. 129–139.
5. Janicka-Panek T. Program nauczania dla klas 1–3 uwzględniający specyfikę wybranych dzielnic obszarów miejskich / Т. Janicka-Panek, К. Jadczyk.— PAiP, Poznań, 2014.— 130 с.
6. Janicka-Panek T. Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej wobec aktualnych wyzwań edukacyjnych / Тереса Яніцка-Панек // Edukacja Ustawiczna Dorosłych. Polish Journal of Continuing Education.— 2014.— Вип. 4 (87).— С. 203–213.
7. Janicka-Panek T. Transformacja celów wychowania w (z/dez) integrowanej edukacji wczesnoszkolnej : монографія / Тереса Яніцка-Панек ; за ред Ф. Шльосека.— Radom, 2015.— 336 с.
8. Яніцка-Панек Т. Teaching learners with dyslexia in junior high school. Nauczanie uczniów z dysleksją w szkole gimnazjalnej / Тереса Яніцка-Панек // Людинознавчі студії. Серія : Педагогіка.— Дрогобич, 2017.— Вип. 5 (37).— С. 277–286.
9. Яніцка-Панек Т. Професійний розвиток вчителів дошкільного і початкового навчання в системі післядипломної освіти Республіки Польща // Тереса Яніцка-Панек // Естетика і етика педагогічної дії / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.— Вип. 15.— 2017.— С. 65–75.

Aleksandra Dubaseniuk. Właściwości nauczania integracyjnego w szkole podstawowej w Polsce i rola nauczyciela w warunkach zmian edukacyjnych.

W artykule przeanalizowano właściwości oświaty integracyjnej w Polsce oraz potrzebę przewartościowania profesjonalnego profilu nauczyciela integracyjnego nauczania w szkole podstawowej. Naukowcy dokonali uzasadnienia teorii i praktyki w zakresie oświaty integracyjnej w kontekście retrospektywnym i współczesnym. Wyjaśniono istotę nauczania integracyjnego, polegającego na tworzeniu warunków dla pojmowania i doświadczenia świata przez uczniów

Słowa kluczowe: nauczanie integracyjne, szkoła podstawowa, zmiany edukacyjne, profesjonalny profil nauczyciela nauczania integracyjnego w szkole podstawowej.

Aleksandra Dubaseniuk. The peculiarities of integrated learning at the elementary school in Poland and the role of a teacher in the conditions of educational changes

The article deals with the peculiarities of integrated education in Poland and the necessity to rethink the professional profile of a teacher of integrated elementary education. The scientists have justified the theory and practice in the field of integrated education in a retrospective and modern contexts. The essence of integrated learning which lies in creating conditions for the students to cognate and understand the world is described.

Keywords: integrated education, elementary school, educational changes, professional profile of a teacher of integrated elementary education.